

KULTŪRINIAI KONCEPTAI KALBOJE: EPISTEMINĖS FRAZĖS „I THINK“ IR SU JA SUSIJUSIŲ MODELIŲ YPATUMAI IR JŲ VERTIMAS Į LIETUVIŲ KALBĄ

AUŠRA TUMOSAITĖ, JONĖ GRIGALIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
jone.grigaliuniene@ff.vu.lt
ausratumos@gmail.com

Straipsnyje pristatomas anglų kalbos episteminės frazės *I think* ir su ja susijusių modelių *I suspect*, *I suppose*, *I guess*, *I believe* ypatumų ir vertimo į lietuvių kalbą atitikmenų tyrimas. Darbu siekiama išsiaiškinti, ar episteminė frazė *I think*, sudaryta iš mentalinio veiksmožodžio tiesioginės nuosakos vienaskaitos formos ir asmeninio įvardžio, ir su ja susijusios frazės *I suspect*, *I suppose*, *I guess*, *I believe* gali būti traktuotinos kaip kultūriniai konceptai, atspindintys tik anglosaksiškajai kultūrai būdingą specifiką. Remiantis A. Wierzbickos sukurtomis natūraliosios semantinės metakalbos teorija (NSM) ir kultūrinių scenarijų teorija buvo nagrinėjamos anglų kalbos episteminių frazių reikšmės originalo tekste ir jų pokytis vertimo tekste. Duomenys tyrimui surinkti iš dviejų lygiagrečiųjų anglų – lietuvių kalbų tekstynų: Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro lygiagrečiojo anglų – lietuvių kalbų tekstyno ir Opus Parallel Corpus lygiagrečiojo anglų – lietuvių kalbų tekstyno. Buvo pastebėta, kad ypač dažnai anglų kalboje vartojama episteminė frazė *I think* ir su ja susijusios gausios ir įvairios episteminės frazės į lietuvių kalbą dažniausiai verčiamos esamojo laiko tiesioginės nuosakos pirmojo asmens mentaliniu veiksmožodžiu *manau*.

ĮVADAS

Nuo Apšvietos amžiaus filosofai ir lingvistai tyrinėja kultūros ir kalbos sankirtas, įtaką, poveikius. Šiame darbe ypač svarbios Apšvietos filosofo Johno Locke'o idėjos, teigiančios, kad „kiekvienoje kalboje yra daug atskirų žodžių, kurių negalima išversti kokiu nors vienu kitos kalbos žodžiu. Juk vienos tautos įvairūs papročiai, įpročiai ir elgsena padaro jai artimus ir būtinus idėjų derinius, kurių kita tauta niekada neturėjo progos sudaryti“ (Locke 2000, 226). Ši išvalga pasikartoja filosofo Wilhelmo von Humbolto (1767–1835) kalbos filosofijoje (Humbolt, 1960). Neohumboltizmo mokyklos atstovo Weisgerberio (1899–1985) nuomone, tarp žmogaus ir tikrojo pasaulio egzistuoja tarpinis (mentalinis) pasaulis, kurį sukuria kalba, perkeldama materialųjį jutimais suvo-

kiamą pasaulį į sąmonės pasaulį. Tarpinis pasaulis sudarytas iš visuomeninio pobūdžio kalbos reikšmių (Gudavičius, 2007). Neohumboltizmo atšvaitų esama lietuvių filosofo A. Maccinos samprotavimuose apie kalbą. Kalbos sistemą jis vadina žmogaus „būseną pasaulyje“ ir apibendrina, kad „mūsų buveinė yra mūsų kalbos į vienetą suorganizuotas ir tuo būdu mūsų žodžiu užsisklęstas pasaulis.“ (Maccina, 1992, 203). Šiandienos lingvistai kalbą tiria ne tik kaip komunikacijos priemonę, bet ir kaip kultūros sudėtinę dalį (Bartmiński 1986, Alefirenko 2005).

Kalbininkė A. Wierzbicka (1997) teigia, kad kultūrą galima suprasti remiantis kultūrą atspindinčiais žodžiais – konceptualiomis priemonėmis, atspindinčiomis ir įamžinančiomis visuomenės veiklos ir mąstymo patirtį. Wierzbickos (1997) nuomone, esama tam tikrų semantinių ir mąstymo universalijų, leidžiančių lyginti skirtingas kultūras ir mąstymo būdus, taip pat suvokti jų specifiką. Gretinamuosiuose tyrinėjimuose reikalingas neutralus matas. Gudavičius (2007) tokiu matu vadina A. Wierzbickos sukurta natūraliąją semantinę metakalbą (*lingua mentalis*), paremtą Leibnizo žmogaus mąstymo abėcėlės idėja, pagal kurią žmogus operuoja nedaugeliu savaime suprantamų elementarių sąvokų (prasmų). Jas galima jungti įvairiais būdais ir gauti daugybę sudėtingesnių sąvokų. Wierzbickos aprašytos reikšmės yra universalios ta prasme, kad turi leksinę raišką visose kalbose, tačiau, kaip pabrėžia Gudavičius, „leksikalizacija nereiškia absoliutaus ekvivalentiškumo vartojant atitinkamas leksemas“ (Gudavičius 2009, 47).

NATŪRALIOJI SEMANTINĖ METAKALBA (NSM)

NSM teorija teigia, kad įvairių reikšmių suprantamumas priklauso nuo pagrindinės grupės konceptualiųjų pirmapradžių (*conceptual primitives*), kurie yra intuityviai suvokiami ir jų nereikia aiškinti. A. Wierzbicka (Goddard, Wierzbicka, 2002) kelia hipotezę, kad visų kalbų konceptualieji pirmapradžiai gali sudaryti tas pačias kombinacijas. Kai kuriose kalbose gali skirtis žodžių tvarka ir morfosintaksiniai požymiai, tačiau elementai, jų kombinacijos ir reikšmė bus ta pati. Todėl galima teigti, kad egzistuoja universalus neapibrėžiamų konceptų žodynas ir universalios tokių konceptų gramatika. Jeigu egzistuoja toks žodynas ir gramatika, tuomet gali egzistuoti ir kalba, sukurta iš natūraliosios kalbos, naudojama kalbų žodynams ir gramatikoms aprašyti bei lyginti, t. y. natūralioji semantinė metakalba. Kadangi metakalba yra sukurta iš natūraliosios kalbos, joje egzistuojančios semantinės eksplikacijos ir semantiniai modeliai yra intuityviai suvokiami. Remdamasi bendru visų kalbų branduoliu metakalba gali veikti kaip kultūrinio žymėjimo sistema įvairių visuomenių, bendruomenių, subkultūrų ir epochų kultūrinėms vertybėms, normoms bei kalbėjimo būdams. Wierzbickos teigimu,

anglų kalbos semantiniai pirmapradžiai atitinka bet kurios kitos natūraliosios kalbos pirmapradžius, todėl galima visiškai pagrįstai kalbėti apie universaliuosius semantinius pirmapradžius, atitinkančius universalius konceptualiuosius pirmapradžius (*conceptual primitives*), t. y. įgimtas žmogiškąsias idėjas.

KULTŪRINIŲ SCENARIJŲ TEORIJA

Kultūriniais scenarijais vadinamos tam tikros visuomenės kultūrinės normos, kalboje funkcionuojančios kultūrą atspindinčių žodžių, frazių ir t. t. pavidalu. Remiantis kultūrinių scenarijų teorija galima sistemiskai tyrinėti mąstymą, kalbą ir veiklą (Wierzbicka 2006, 23), vadinasi, pažinti tam tikros visuomenės socialinę, kultūrinę, istorinę sanklodą. Nors šie scenarijai formuluojami semantinių pirmapradžių metakalba (remiantis universaliaisiais konceptais), jie anaiptol nėra žodžių *reikšmių parafrazės*, o „tam tikroje visuomenėje kalba perteikiamas plačiai paplitusių kultūrinių normų atspindys“ (Goddard, Wierzbicka 2007, 56).

EPISTEMINĖS FRAZĖS

Apžvelgiant anglų kalbos episteminės frazės svarbu paminėti XVII a. filosofo Johną Locke'ą, padariusį didžiulę įtaką šiuolaikiniam anglosaksiškajam diskursui ir, žinoma, anglų kalbai. Jo teiginiai apie žmogiškojo pažinimo ribotumą, faktų, tikslumo svarbą, tikimybės ir pritarimo laipsnius sietini su Apšvietos amžiaus ir mokslo revoliucijos puoselėjamu žinių ir mokslo kultu. Locke'o veikale „Esė apie žmogaus intelektą“ teiginių epistemiškumui skiriama nemažai dėmesio. Pažinimą apibrėždamas kaip idėjų ryšio ir atitikimo arba neatitikimo ir nesuderinamumo suvokimą autorius jį vadina labai ribotu. Analizuodama šiuos Locke'o teiginius Wierzbicka (2006) daro prielaidą, kad filosofo teorija galėjo būti anglų kalbai ir anglosaksiškajai kultūrai būdingo kultūrinio scenarijaus pradžia. Scenarijus pateikiamas natūraliaja semantine kalba:

[people think like this:]

If I think something about something, I can say I think like this about it

I can't say I know it

It is not good if a person says about something I know it if they don't know it.

[žmonės mano taip:]

Jei aš ką nors apie ką nors manau, galiu sakyti, kad apie tai manau taip

Aš negaliu sakyti, kad žinau

Negerai, jeigu žmogus apie ką nors sako žinąs, kai to nežino.

Komponentą *I can't say I know it* („aš negaliu sakyti, kad žinau“) galima vadinti visų episteminių frazių leitmotyvu. Šiame scenarijuje akivaizdi skirtis tarp to, kas manoma, ir to, kas žinoma. Tačiau vien šios skirties nepakanka. Mąstymas, pažinimas čia tampa gradacine sąvoka. Juos galima vertinti pagal tai, kaip jie atitinka tiesą. Locke'as tam vartoja tikimybės sąvoką, kurią lygina su tiesa. Nuomone arba pritarimu jis vadina kokio nors teiginio laikymą teisingu „remiantis argumentais arba motyvais, kurie mus įtikina laikyti jį teisingu, tačiau nesuteikia tikro žinojimo, kad taip yra.“ (Locke'as, 2000, 579). Apžvelgus episteminių frazių *I think, I believe, I suppose, I suspect* ir pan. kultūrinius scenarijus galima pastebėti, kaip skiriasi jų pritarimo ir tikimybės laipsniai. Tai tik pagrindžia Locke'o teiginį, kad „yra daugybė laipsnių, pradedant nepaprastu artimumu tikrumui ir įrodymui ir baigiant neįtikėtinumu ir nepanašumu į tiesą net iki neįmanomybės; taip pat įvairių pritarimo laipsnių – nuo visiško įsitikinimo iki prielaidos, abejonės ir nepasitikėjimo...“ (Locke 2000, 579).

Žvelgiant į įvairias kultūras stebina tai, koku mastu šiuolaikinėje anglų kalboje faktus linkstama skirti nuo nuomonės. Šią skirtį tarp to, kas žinoma, ir to, kas manoma, atspindi ypač didelis episteminės frazės *I think* vartosenos dažnis ir su ja susijusių episteminių frazių gausa šnekamojoje anglų kalboje (Wierzbicka 2006). Episteminis vertinimas, kaip teigia Nuytsas (2001), yra pamatinė žmogiškosios conceptualizacijos kategorija, atsirandanti kalbėtojui lyginant savo prielaidas apie kalbamą dalyką su turima informacija apie pasaulį, kuri, jo manymu, yra susijusi su kalbamu dalyku.

TYRIMO METODOLOGIJA

Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, ar didelis episteminės frazės *I think* vartosenos dažnis ir su ja susijusių frazių, pavyzdžiui, *I believe, I suppose, I suspect, I guess*, įvairovė ir gausa anglų kalboje reiškia, kad jos yra specifinės ir būdingos tik anglų kalbai, todėl lietuvių kalboje nediferencijuojamos ir dažniausiai verčiamos tuo pačiu atitikmeniu – esamojo laiko tiesioginės nuosakos pirmojo asmens mentaliniu veiksmažodžiu *manau*.

Empiriniai duomenys surinkti iš dviejų dvikrypčių lygiagrečiųjų anglų – lietuvių kalbų tekstynų: Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro lygiagrečiojo anglų – lietuvių kalbų tekstyno (toliau – VDU tekstynas) ir Opus Parallel Corpus lygiagrečiojo anglų – lietuvių kalbų tekstyno Europos Parlamento potekstynio (toliau – Opus tekstynas). Tekstynai pasirinkti siekiant pateikti kuo išsa-

mesnį episteminių frazių vartosenos vaizdą kalboje, tiek sakytinėje (Opus tekstynas), tiek rašytinėje (VDU tekstynas). VDU tekstyną sudaro 6 grožinės ir 2 negrožinės literatūros knygos bei 5 publicistiniai tekstai. Tekstynose yra 72,427 lygiagrečių sakinių (2,023,005 žodžiai). Opus tekstynas sudarytas iš Europos Parlamento posėdžių medžiagos (tekstai nuo 1996 m. iki šių dienų). Potekstynose yra 635,146 lygiagrečių sakinių (26,636,673 žodžiai). Naudojant konkordavimo programą Opus tekstynose pasirinkus žodį *think* buvo rasta 14,032 vartojimo atvejų. Iš jų atsitiktinės atrankos būdu atrinkta 1,000 *I think* Ø pavyzdžių. Iš rastų 15,337 žodžio *believe* vartojimo atvejų atsitiktinės atrankos būdu atrinkta 100 *I believe* Ø pavyzdžių. Iš rastų 110 žodžio *suppose* vartojimo atvejų 71 buvo *I suppose* Ø frazės pavyzdžiai; iš 157 *suspect* – 29 *I suspect* Ø pavyzdžiai ir iš 49 *guess* – 19 *I guess* Ø frazės pavyzdžiai. Bendras atrinktų frazių anglų kalba skaičius – 1,219 ir tiek pat lietuviškų atitikmenų variantų. Naudojant konkordavimo programą VDU lygiagrečiajame tekstynose, kurį sudaro, iš rasto žodžio *think* vartojimo atvejų 132 frazės *I think* Ø pavyzdžiai, 86 – *I believe* Ø, 76 – *I suppose* Ø, 6 – *I guess* Ø ir 4 – *I suspect* Ø pavyzdžiai. Iš viso surinkta 304 frazės anglų kalba ir tiek pat lietuviškų atitikmenų variantų.

EPISTEMINĖ FRAZĖ *I THINK*

Šiuolaikiniame anglosaksiškajame diskurse esama dviejų *I think* vartosenos variantų: *I think that* ir *I think* Ø. Aijmer (1997) *I think* Ø laiko diskurso žymekliu arba modaliu dalelyte, o ne sakiniu. Atlikusi sintaksinę-semantinę konstrukcijos analizę tyrėja daro išvadą, kad jungtuko *that* (liet. atitikmuo – *kad, jog*) buvimas arba nebuvimas rodo esant skirtį tarp veiksmažodžiu reiškiamo mentalinio proceso ir autoriaus pozicijos vertinimo. Šiam teiginiui antrina Thompson ir Mulacas (1991). Autorių manymu, *I think* Ø, kaip diskurso žymiklio, atsiradimas sietinas su gramatikalizacijos ir subjektyvizacijos procesais. Wierzbickos nuomone, kurią ji grindžia Locke'o teorija, *I think* Ø, kaip naujo diskurso žymiklio, atliekančio episteminio modalumo žymiklio funkciją, atsiradimui įtakos turėjo ir anglų kalbos episteminio modalumo istorija. Goddardas (2003) teigia, kad *I think* Ø nuo *I think that* skiriasi ne tik gramatiniu statusu, bet ir reikšme. Wierzbicka (2006) pritaria Goddardo nuomonei, sakydama, kad *I think* Ø turi savo reikšmę, kuri gali būti traktuojama kaip sąšvelnis ir formuluojama taip: „I think like this, I don't say more“. Modalumo atspalviu žymėtuose sakiniuose šis komponentas reiškia, kad tai, ką sakau, yra mano asmeninė nuomonė.

Deklaratyviuose sakiniuose *I think* Ø turi papildomą reikšmę: sakydamas *I think* Ø, užuot *I think that*, kalbėtojas paneigia žinias ne teigdamas *I don't know*, bet sakydamas *I don't say: I know it*.

Wierzbicka (2006) pateikia tokį *I think* scenarijų:

<i>I think</i> =	<i>Aš manau</i> =
<i>I say I think like this</i>	<i>Aš sakau, kad aš manau taip</i>
<i>I don't say I know</i>	<i>Aš nesakau, kad žinau</i>

Opus tekстыne iš 1000 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I think* vertimo atitikmenys:

1 lentelė. Dažniausi *I think* vertimo atitikmenys Opus tekстыne

Atitikmuo	Vartosenos dažnis	Vartosenos dažnis, proc.
Manau	546	54,6
Mano nuomone	120	12
Aš manau	110	11
Mano manymu	109	10,9
Man atrodo	18	1,8
Atrodo	14	1,4
Galvoju	12	1,2
Man regis	11	1,1
Mano galva	7	0,7
Tikiuosi	7	0,7
Aš galvoju	4	0,4
Berods	3	0,3
Esu įsitikinęs	3	0,3
Man rodos	2	0,2
Tikiu	2	0,2
Turbūt	2	0,2
Regis	2	0,2

Taip pat rasta po 1 (po 0,1 proc.) *esu tikras, manyčiau, tikėtina, tikrai, tikriausiai* vertimo atitikmenį bei 22 (2,2 proc.) *I think* frazės praleidimo atvejai.

VDU tekстыne iš 132 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I think* atitikmenys:

2 lentelė. *I think* vertimo atitikmenys VDU tekстыne

Atitikmuo	Vartosenos dažnis	Vartosenos dažnis, proc.
Manau	35	26,5
Aš manau	13	9,8
Man atrodo (-ė)	12	9,1
Mano galva	10	7,6
Man rodos (-i)	8	6,1
Rodos	6	4,5
Turbūt	6	4,5
Atrodo (-ė)	5	3,8
Galbūt	3	2,3
Aš tikiuosi	2	1,5
Man regis	2	1,5
Matyt	2	1,5
Tikriausiai	2	1,5

Taip pat rasta 10 *I think* frazės praleidimo atvejų ir 19 atvejų, kai *I think* pavartota kitokiomis pavienėmis reikšmėmis.

Apžvelgus vertimo atitikmenis, akivaizdu, kad jų distribucija skiriasi nuo Opus tekstyno. VDU tekstynas yra rašytinės kalbos šaltinis, sudarytas iš grožinės literatūros ir publicistinių tekstų, kuriems, palyginti su Opus tekstyno medžiaga sudarančia Europos Parlamento posėdžių medžiaga, nebūdingas sakytinės kalbos spontaniškumas. Vertėjų pasirinktos strategijos atskleidžia labai įvairius pritarimo ir tikimybės laipsnius.

I think – manau

53,5 proc. Opus tekstyne ir 26,5 proc. VDU tekstyne rastų vertimo atitikmenų sudaro mentalinis veiksmožodis *manau*. Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ) pateikia tokias pagrindines veiksmožodžio *manyti* reikšmes: 1) *kreipti į ką mintį, galvoti, mąstyti*; 2) *būti kokios nors nuomonės, būti įsitikinusiam*; 3) *tikėtis, pvz.:*

1) I think we want to make the decision. (Opus tekstynas) <i>I say: I think like this: we want to make a decision</i> <i>I don't say I know</i>	Manau , kad norime priimti sprendimą. <i>Aš sakau: manau taip: norime priimti sprendimą</i> <i>Aš nesakau, kad žinau</i>

Šiame pavyzdyje pirmojo asmens mentaliniu veiksmožodžiu *manau* propozicijai „norime priimti sprendimą“ suteikiamas subjektyvumo atspalvis. Galima išvelgti tam

tikrą kalbėtojo abejonės laipsnį, ar norima priimti sprendimą, kurį išreiškia komponentas „aš nesakau, kad žinau“.

- 2) **I think** it is in our interest to make sure that there is a satisfactory role for Parliament in this whole procedure.

(Opus tekstynas)

I say: I think like this: it is in our interest to make sure that there is a satisfactory role for Parliament in this whole procedure

I don't say I know

Manau, mums patiems būtų naudinga suteikti Parlamentui tinkamą vaidmenį šioje procedūroje.

Aš sakau: manau taip: mums patiems būtų naudinga suteikti Parlamentui tinkamą vaidmenį šioje procedūroje

Aš nesakau, kad žinau.

Tariamąja nuosaka, kurios potenciali modalinė reikšmė rodo galimą, tačiau nesamą veiksmą, reiškiamą tikimybė. Nors kalbėtojas pasitelkdamas mentalinį veiksmažodį *manau* propozicijai suteikia šiek tiek daugiau tvirtumo, komponentas „aš nesakau, kad žinau“ išlieka. Galima daryti išvadą, kad nors vertimo atitiktis perteikiama prasmė iš esmės atitinka pavyzdžio originalo kalba prasmę, subjektyvaus vertinimo laipsnis gali šiek tiek skirtis.

I think – aš manau

11 proc. Opus tekстыne ir 9,8 proc. VDU rastų vertimo atitikmenų sudaro mentalinis veiksmažodis *manau* su asmeniniu įvardžiu *aš* (*aš manau*). Išanalizavus *aš manau* vertimo atitikmenų pavyzdžius ir palyginus juos su *manau* pavyzdžiais galima teigti, kad tarp jų esama tam tikro prasmės skirtumo. Autoriaus požiūris į kalbamą propoziciją aiškiausiai pabrėžiamas asmeniniu įvardžiu *aš*. Kaip teigia Traugott (1989), propozicija subjektyvėja, kai ji tampa paremta subjektyviu kalbėtojo vertinimu esamos dalykų padėties atžvilgiu. Džežulskienė (2011), tyrinėjusi komentuojamuosius sakinius, daro panašią išvadą, jog „pirmojo asmens formos rodo, kad aptariamojo tipo komentuojamaisiais sakiniais pateikiama subjektyvi adresanto pozicija“.

- 3) **I think** I had better just look in upon her before any of the ladies go,“ said Colonel Dent. (VDU tekstynas)

I say: I think like this: I had better just look in upon her before any of the ladies go

I don't say I know

Aš manau, kad, prieš einant pas ją damoms, ne pro šalį būtų pasižiūrėti, kas ji per viena, tarė pulkininkas Dentas.

Aš manau taip: prieš einant pas ją damoms, ne pro šalį būtų pasižiūrėti, kas ji per viena

Aš sakau, kad aš žinau (tokia mano nuomonė)

Pateiktame pavyzdyje episteminės frazės *I think* vertimo atitikmuo *aš manau* skamba tvirčiau, kadangi asmeniniu įvardžiu pabrėžiamas pats kalbėtojas, jo nuomonė, paremta subjektyviu vertinimu. Dažnai tokia konstrukcija pasitarnauja kaip fonas pagrįsti toliau pateikiamą teiginį, o tai, atrodytų, stiprinimo funkcija (Šinkūnienė 2011). Remiantis šiomis išvalgomis galima daryti prielaidą, kad frazė *aš manau* neatitinka A. Wierzbickos pateikto *I think* kultūrinio scenarijaus ir gali būti traktuojama kaip nuomonė.

I think – mano nuomone, mano manymu, mano galva

Autoriaus pozicijos adverbialai sudaro 23,6 proc. vertimo atitikmenų Opus tekстыne: *mano nuomone* (12 proc.), *mano manymu* (10,9 proc.) ir *mano galva* 0,7 proc. VDU tekстыne jie sudaro 8,3 proc. visų vertimo atitikmenų – *mano galva* (7,6 proc.), *mano manymu* (0,7 proc.). Šiais adverbialais neabejotinai reiškiamas subjektyvi nuomonė, o ne faktai.

4)	I think it is ambitious, but it is achievable. (Opus tekstynas) <i>I say: I think like this: it is ambitious, but it is achievable.</i> <i>I don't say I know.</i>	Mano nuomone , tai yra sudėtinga, bet pasiekiamą. <i>Aš manau taip: tai yra sudėtinga, bet pasiekiamą.</i> <i>Aš žinau.</i>

Pavyzdyje anglų kalba episteminė fraze *I think* reiškiamas atsargus požiūris į teiginį, tai atspindi komponentas „I say: I think like this“ (o ne „I think like this“). Lietuviškame vertimo atitikmenyje tvirtai teigiama „tai yra sudėtinga, bet pasiekiamą“. Teiginiui tvirtumo suteikia autoriaus pozicijos adverbialas *mano nuomone*. Taip pat užuot pabrėžus atsargų požiūrį, perteikiamą „I don't say I know“ (liet. „aš nesakau, kad aš žinau“), lietuviškame vertime atsiranda žinojimą patvirtinantis aspektas „aš žinau“.

I think – atrodo, rodos, berods

VDU tekстыne frazės *I think* 8,3 proc. vertimo atitikmenų sudaro autoriaus pozicijos adverbialai *atrodo* (3,8) ir *rodos* (4,5 proc.). Opus tekстыne jų skaičius mažesnis – 1,7 proc., iš kurių 1,4 proc. yra *atrodo* ir 0,3 proc. – *berods*. Pagrindinis adverbialų dėmuo – beasmeniškai vartojamos veiksmažodžio *atrodyti* formos. Šių adverbialų pamatinio veiksmažodžio *atrodyti* reikšmę galima nusakyti taip: „susidaryti įspūdį, nuomonę“ (LKŽ). Anot Usonienės (2006), lietuviškas veiksmažodžis *atrodo* gali būti vartojamas žymint netiesioginį mentalinį suvokimą, pagrįstą numanymu, todėl turintį

sodraus abejonės / netikrumo atspalvį. Abejonės pagrindas yra gauto mentalinio įspūdžio teisingumo vertinimas.

Pateiktame pavyzdyje apžvelgiami angliško pavyzdžio ir lietuviško vertimo atitikmens kultūriniai scenarijai:

- 5) He will be leaving the Arab League in May, *Jis paliks Arabų lygą gegužės mėn.,*
I think on 14 May. *atrodo, gegužės 14 d.*
I say: I think like this: He will be leaving the Arab League in May, on 14 May. Aš sakau: manau taip: Jis paliks Arabų lygą
I don't say I know. gegužės mėn., gegužės 14 d.
Aš nesakau, kad žinau.
Aš numanau.

Lietuviškame vertimo atitikmenyje adverbialu *atrodo* reiškiamas kalbėtojo požiūris į proposicijos tikrumą, t. y. subjektyviai vertinamas pasakymo turinio atitikimo tikrovei laipsnis. Vertimo atitikmenyje kalbėtojas teigia, kad kažkas „paliks Arabų lygą gegužės 14 d.“, bet nėra tuo įsitikinęs. Remiantis adverbialo pamatinio veiksmožodžio *atrodyti* reikšme „susidaryti įspūdį, nuomonę“ galima išskirti tokius komponentus: „aš nesakau, kad žinau“ ir „aš numanau“:

Aptartų pavyzdžių kultūriniai scenarijai rodo esant skirtumą tarp originalo ir vertimo kalba reiškiamo kalbėtojo požiūrio į proposiciją. Lietuviškiems vertimo atitikmenims *atrodo, rodos, berods* yra būdingas netiesioginis suvokimas, grindžiamas numanymu, atsargiu prognozavimu.

I think – man atrodo, man rodos, man regis

Man atrodo tipo adverbialai sudaro 15,2 proc. iš VDU tekstyno surinktų vertimo atitikmenų pavyzdžių. Opus tekstyne jų rasta 3,1 proc. Atrodytų, kad formalioje kalboje stengiamasi atsargiau vertinti teiginius. Autoriaus pozicijos adverbialų *man atrodo, man rodos, man regis* subjektinės reikšmės komponentas įvardytas ir žymi patį kalbėtoją, reiškiamą asmeninio įvardžio vienaskaitos naudininku *man*. Nors subjektas neapibrėžtas, tačiau veiksnio pozicijoje esantis naudininkas įgyja tam tikrų subjektui būdingų bruožų (Holvoet 2009). Kaip ir *atrodo, rodos, berods* vertimo atitikmenys, jie žymi kalbėtojo požiūrį į proposicijos tikrumą – subjektyvų proposicijos atitikimo tikrovei laipsnio vertinimą, ir taip pat yra grindžiami numanymu. Tik šiuo atveju vertinimas yra subjektyvesnis, kadangi kalbėtojas įvardytas (*man atrodo, man rodos* ir pan.):

- 6) It is hard, **I think**, to conceive a greater contrast than that between the Socratic and the Platonic ideal of a philosopher. (VDU tekstynas)
- I say: I think like this: It is hard to conceive a greater contrast than that between the Socratic and the Platonic ideal of a philosopher.*
- I don't say I know.*
- Man atrodo**, kad skirtumą, didesnę už skirtumą tarp Sokrato ir Platono filosofo idealų, sunku įsivaizduoti.
- Aš manau taip: skirtumą, didesnę už skirtumą tarp Sokrato ir Platono filosofo idealų, sunku įsivaizduoti.*
- Aš nesakau, kad aš žinau.*
- Aš numanau.*

Lietuviškame vertime nebelieka atsargaus propozicijos vertinimo. Užuoat sakius „I say: I think like this“ („aš sakau, aš manau taip“), tiesiog teigiama „aš manau taip“. Kalbėtojo pozicija tampa tvirtesnė. Analizuojant pavyzdžius pastebėta, kad kontekste dažnai išryškėja tokia reikšmė: konstatuojamas tam tikroje kalbėjimo situacijoje besiformuojantis įspūdis. Pastaruoju atveju episteminės frazės *I think* vertimo atitiktumu *man atrodo* įgyja „taip aš dabar matau“ prasmę. Taip atsiranda naujas reikšmės atspalvis, išreikštas komponentu „aš numanau“.

EPISTEMINĖ FRAZĖ *I SUSPECT*

Nagrinėdama žodynų teikiamas apibrėžtis ir pavyzdžius Wierzbicka (2006) daro prielaidą, kad veiksmožodžio *suspect* reikšmė yra „thinking something bad“ („manyti ką nors bloga“) apie ką nors ir „not knowing“ („nežinoti“). Tačiau autorė kelia klausimą, ar įtariamas „blogis“ atspindi visuose episteminės frazės pavyzdžiuose. Ištyrusi Cobuild tekstyno pavyzdžius ji teigia, kad vertinamasis *I suspect* frazės komponentas turėtų būti silpnesnis. Iš leksinio veiksmožodžio *suspect* reikšmės kilusį „*I think about it like this: it is something bad*“, turėtų keisti „*I think about it like this: it is something not good*“. Wierzbicka atkreipia dėmesį į dar vieną *I suspect* reikšmės aspektą ir tvirtina, kad frazė reiškia ne tik „I don't know“ („aš nežinau“), bet ir „someone can know“ („kas nors gali žinoti“). Apibendrinus visus komponentus galima pateikti tokį kultūrinį scenarijų:

I say: I think now that it can be like this
I don't know
I think that someone can know if this someone does some things
I think about it like this: if it is true it is not something good.

Opus tekстыne iš 29 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I suspect* vertimo atitikmenys: *manau* (11 vartojimo atvejų), *įtariu* (6 vartojimo atvejai), *spėju* (5 vartojimo atvejai), *aš manau* (2 vartojimo atvejai), *manyčiau, galiu manyti, nujaučiu, nuogaustauju, tikiuosi, turiu pagrindo* (po 1 vartojimo atvejį). VDU tekstynas iš 4 pavyz-

džių rasti tokie episteminės frazės *I suspect* vertimo atitikmenys: *įtariu* (2 vartojimo atvejai), *aš manau, spėju* (po 1 vartojimo atvejį). Matyti, kad kaip ir episteminės frazės *I think* vertimo atveju, dominuoja *manau, aš manau* vertimo atitikmenys.

I suspect – manau, aš manau

- 7) **I suspect** the Lisbon meeting was a gathering that the British Prime Minister will not look back on with pride. (Opus tekstynas)
I say: I think now that it can be that Lisbon meeting was a gathering that the British Prime Minister will not look back on with pride.
I don't know
I think that someone can know if this someone does some things
I think about it like this: if it is true it is not something good

Manau, kad susitikimu Lisabonoje Jungtinės Karalystės Ministras Pirmininkas negalės didžiuotis.
Aš sakau: manau, kad susitikimu Lisabonoje Jungtinės Karalystės Ministras Pirmininkas negalės didžiuotis.
Aš nesakau, kad žinau.

Kaip matyti iš pavyzdžių, anglų ir lietuvių kalbos kultūrinių scenarijų komponentai nesutampa. Vietoj angliškojo komponento „I don't know“ lietuviškame vertime atsiranda episteminė frazė *I think* būdingas kultūrinio scenarijaus komponentas „I don't say I know“ („aš nesakau, kad žinau“). Jį galima traktuoti kaip sąšvelnį.

I suspect – įtariu

LKŽ pateikiama tokia su mentaliniu procesu susijusi veiksmoždzio *įtarti* reikšmė: *numanyti, nujausti*. Pateikiamame pavyzdyje remiantis A. Wierzbickos kultūrinių scenarijų teorija sakinį galima skaidyti į tokius komponentus:

- 8) I can only say thank God for Baroness Ashton, without her **I suspect** all of us would be very much deeper into Libya.
I say: I think now that it can be like this: without her all of us would be very much deeper into Libya.
I don't know
I think that someone can know if this someone does some things
I think about it like this: if it is true it is not something good.

Tegaliu padėkoti Dievui už baronienę C. Ashton, nes **įtariu**, jog be jos visi būtume labiau įsitraukę į padėtį Libijoje.
Aš sakau: aš dabar manau, kad gali būti taip: be jos visi būtume labiau įsitraukę į padėtį Libijoje.
Aš nežinau
Aš manau, kad kas nors gali žinoti, jei tas kas nors ką nors darys
Aš manau taip: jeigu tai tiesa, tai nėra gerai.

Lietuviškame vertime galima išvelgti sąsają su paskutiniu juo „I think about it like this: if it is true it is not something good“ („aš manau taip: jeigu tai tiesa, tai nėra gerai“) kultūrinio scenarijaus komponentu, kurį atitiktų tokia lietuviško veiksmazodžio *įtarti* reikšmė: „manyti esant nusikaltusį, bloga padariusį“. Todėl galima teigti, kad tam tikra prasme perteikiama neigiama frazės *I suspect* konotacija (žr. aukščiau).

Komponentas „I think about it like this: if it is true it is not something good“ („aš manau taip: jeigu tai tiesa, tai nėra gerai“) išlieka ir lietuviškame vertime. Tiriamąjį komponentą „I think that someone can know if this someone does some things“ galima traktuoti taip: kadangi aš nežinau, aš manau, kad kas nors kitas gali žinoti (jei tas kas nors ką nors darys) ir tai įrodyti, pagrįsti. Taigi galima būtų daryti prielaidą, kad vertimas į lietuvių kalbą atitinka originalo prasmę ir perteikia jos atspalvius.

Įdomus atvejis yra vertimo atitikmuo *nuogaštaiju*, kuriuo stipriausiai perteikiama *I suspect* neigiama konotacija.

EPISTEMINĖ FRAZĖ *I BELIEVE*

Episteminė frazė *I believe* suponuoja tarytum ir apgalvotą, bet atsargiai išreikštą nuomonę. Ji skamba tvirčiau nei *I think* (nors kontrastas ne toks ryškus), yra formalesnė (Wierzbicka 2006). Frazė *I believe* taip pat rodo, kad esama tam tikro pagrindo, kodėl taip mąstoma, ir įrodymų, kuriais remiantis taip mąstoma. Todėl galima būtų išskirti dar vieną komponentą, kurio neturi *I think*, – „I can say why I think like this“. Wittgensteinas (1974, 191 iš Aijmer, 1997) teigia esą frazė *I believe* leidžia daryti išvadas apie kieno nors elgesį, todėl yra panaši į emocijas reiškiančius posakius. Aijmer (1997, 17) nuomone, *I believe* reiškiamas ne tik subjektyvus požiūris. Išanalizavusi daiktavardį *belief* autorė daro prielaidą, kad įrodymai, kuriais remiantis taip mąstoma, nėra išsamūs arba nėra aiškūs. Aijmer pateikia išvadą, sutampančią su Wierzbickos išvalgomis: „ji (aut. frazė *I believe*) rodo, kad kalbėtojas turi įrodymų pagrįsti kalbamą dalyką“ (*ibid.*, 17). Wierzbicka skiria dar vieną frazės komponentą „I know that someone else can think not like this“, leidžiantį manyti, kad kalbėtojas abejoja, jog jo turimų įrodymų pakaks kitiems įtikinti. *I believe* fraze pateikdamas tai, ką mano, kaip grynai asmeninę nuomonę, autorius tarytum atsiriboja ir duoda ženklą, kad nesirengia argumentuoti (Wierzbicka 2006, 214–215).

Pagal kultūrinių scenarijų teoriją episteminę frazę *I believe* galima skaidyti į tokius komponentus:

I say: I think now that it is like this
I don't say I know
I can say I think like this
I know that someone else can think not like this

Opus tekstyne iš 100 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I believe* vertimo atitikmenys: *manau* (51 vartojimo atvejais), *tikiu* (12 vartojimo atvejų), *aš manau* (11 vartojimo atvejų), *mano manymu* (9 vartojimo atvejais), *mano nuomone* (6 vartojimo atvejais), *esu įsitikinęs* (5 vartojimo atvejais), *aš tikiu*, *mano įsitikinimu* (po 2 vartojimo atvejais). VDU tekstyne iš 86 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I believe* vertimo atitikmenys: *manau* (10 vartojimo atvejų), *aš manau* (9 vartojimo atvejais), *man rodos (-i)* (8 vartojimo atvejais), *man atrodo (-ė)*, *esu įsitikinęs (-usi)* (po 6 vartojimo atvejais), *mano įsitikinimu*, *mano galva* (po 5 vartojimo atvejais), *atrodo*, *rodos*, *tikiu*, *aš tikiu*, *matyt* (po 3 vartojimo atvejais), *mano manymu*, *turbūt* (po 2 vartojimo atvejais).

I believe – (aš) manau

Kaip ir episteminė frazė *I think, I believe* dažniausiai verčiama *manau* ir *aš manau*. Rašytinėje kalboje (VDU tekstyne pavyzdžiai) šių vertimo atitikmenų vartosenos dažnis yra panašus, o sakininėje (Opus tekstyne pavyzdžiai) dominuoja mentalinio veiksmazodžio forma *manau* be asmeninio įvardžio. Galima daryti prielaidą, kad taip kalbėtojas stengiasi atsargiai vertinti kalbamą propoziciją (*manau*) ir reikšti nuomonę (*aš manau*). Remiantis kultūrinių scenarijų teorija sakinį galima skaidyti į tokius komponentus:

9) I believe the Commission and Member States must put as much emphasis on quality as on efficiency and equity. (Opus tekstynas) <i>I say: I think now that it is like this: the Commission and Member States must put as much emphasis on quality as on efficiency and equity.</i> <i>I don't say I know</i> <i>I can say I think like this</i> <i>I know that someone else can think not like this.</i>	Manau, kad Komisija ir valstybės narės turi vienodai pabrėžti kokybę, veiksmingumą ir teisingumą. <i>Aš sakau: manau taip: Komisija ir valstybės narės turi vienodai pabrėžti kokybę, veiksmingumą ir teisingumą</i> <i>Aš nesakau, kad žinau.</i>

Lietuviškas vertimo variantas *manau* atitinka episteminės frazės *I think* scenarijų: Vertimo atitikmenį *manau* čia galima traktuoti kaip propozicijos sąšvelnį, kurį atspindėtų „aš nesakau, kad žinau“ komponentas. Kaip minėta, šį komponentą turi abi, *I believe* ir *I think*, episteminės frazės. Tačiau lietuviškame vertimo pavyzdyje nėra

kitų angliškos episteminės frazės *I believe* komponentų, suponuojančių, kad esama įrodymų, kuriais galima pagrįsti kalbamą propoziciją; abejonės, ar jų pakaks įtikinti kitiems, ir pripažinimo, kad gali būti ir kitokių nuomonių. Šiuo atveju verčiant neįaučiama prasminio skirtumo.

I believe – tikiu

Antras pagal vartosenos dažnį episteminės frazės *I believe* vertimo atitikmuo sakytinėje kalboje – *tikiu*. Didžiajame anglų – lietuvių kalbos žodyne pateikiamos tokios veiksmažodžio *believe* reikšmės lietuvių kalba: *tikėti; manyti, laikyti; refl. laikyti save ku.* LKŽ nurodomos tokios veiksmažodžio *tikėti* reikšmės: *laikyti neabejotinu dalyku, manyti ką esant iš tikrųjų, būti įsitikinusiam, tikram ku, dėl ko nors, neabejoti.*

- 10) **I believe** their ideas could feed into a general reflection process, hopefully with some solutions for the long term. (Opus tekstynas)

I say: I think now that it is like this: their ideas could feed into a general reflection process, hopefully with some solutions for the long term
I don't say I know
I can say why I think like this
I know that someone else can think not like this.

Tikiu, kad jų idėjos bus naudingos bendro pobūdžio persvarstymams ir bus rasti ilgalaikiai sprendimai.

Aš manau, kad yra taip: jų idėjos bus naudingos bendro pobūdžio persvarstymams ir bus rasti ilgalaikiai sprendimai
Aš nesakau, kad aš žinau
Aš galiu pasakyti, kodėl aš taip manau.

Pirmieji trys originalo ir vertimo teksto komponentai sutampa, tačiau remiantis veiksmažodžio *tikėti* reikšme „*laikyti neabejotinu dalyku, manyti ką esant iš tikrųjų, būti įsitikinusiam, tikram ku, dėl ko nors, neabejoti*“ galima daryti prielaidą, kad lietuviškame vertimo atitikmenyje nėra elemento, atitinkančio paskutinįjį angliškojo scenarijaus komponentą, kuriuo reiškiami atsargi abejonė, pripažinimas, kad gali būti kitų nuomonių. Tai suteikia lietuviškam vertimo atitikmeniui (*tikiu*) daugiau svarumo ir įsitikinimo savo vertinimo teisingumu.

EPISTEMINĖ FRAZĖ *I SUPPOSE*

Episteminė frazė *I suppose* dažnai vartojama kartu su tikrinamaisiais klausimais (*tag questions*), kuriuos galima traktuoti kaip kalbėtojo reiškiamą norą išgirsti adresato nuomonę. Taip pat dažnai vartojama su fraze *I don't know* arba su įvairiais abejojimą reiškiančiais žymikliais, tokiais kaip *well, really, mm* ar Cobuildo tekstyne transkribuotais

er / em (Wierzbicka 2006). Autorės nuomone, minėti faktai suponuoja, kad *I suppose* frazę sudaro ne tik „I don't know“ komponentas, bet ir mąstymo procesą atspindintis dėmuo, t. y. „I'm thinking about it now“. Mąstymo turinys gali būti traktuojamas kaip nebaigtinis mąstymo proceso rezultatas.

Suskaidžiusi frazę *I suppose* į komponentus Wierzbicka pateikia tokį kultūrinį scenarijų:

I say: I think like this now
I don't know
I'm thinking about it now

Opus tekstyne iš 71 pavyzdžio rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I suppose* vertimo atitikmenys: *manau* (48 vartojimo atvejai), *regis, tikiuosi, tikriausiai* (po 2 vartojimo atvejus). VDU tekstyne iš 76 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I suppose* vertimo atitikmenys: *manau* (10 vartojimo atvejų), *turbūt* (9 vartojimo atvejai), *matyt* (8 vartojimo atvejai), *aš manau* (6 vartojimo atvejai), *man rodos, tikriausiai, veikiausiai* (po 4 vartojimo atvejus).

Didžiajame anglų – lietuvių kalbos žodyne (2004) pateiktos tokios veiksmažodžio *suppose* reikšmės lietuvių kalba: 1) *manyti, spėti*; 2) *numatyti, daryti prielaidą, suponuoti*; 3) *imp. sakykime, tarkime*. Apžvelgus episteminės frazės *I suppose* vertimo atitikmenų duomenis matyti, kad vertėjai, kaip ir versdami kitas episteminės frazės, dažniausiai renkasi esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens mentalinį veiksmažodį *manau*. *Manau* dominuoja Opus tekstyne (sakytinės kalbos pavyzdžiai) ir sudaro net 67,6 proc. visų vertimo atitikmenų. VDU tekstyne (rašytinės kalbos tekstai) šis vertimo atitikmuo pirmąją pagal vartosenos dažnį, tačiau tesudaro 13,16 proc. vertimo pavyzdžių, kadangi vartojamų vertimo atitikmenų spektras labai platus: nuo nuomonės ir įsitikinimo reiškimo iki abejonės.

I suppose – manau

Pateikiamame sakytinės kalbos pavyzdyje sakinių galima skaidyti į tokius komponentus:

- 11) **I suppose** I am not really surprised, but perhaps a little disappointed, to hear the comments by Mr Jim Allister here tonight.

(Opus tekstynas)

I say: I think like this now

I don't know

I'm thinking about it now

Manau, kad galbūt esu ne nustebinta, bet šiek tiek nuvilta, čia šįvakar girdėdama Jimo Allisterio komentarus.

Aš sakau: manau taip: galbūt esu ne nustebinta, bet šiek tiek nuvilta, čia šįvakar girdėdama Jimo Allisterio komentarus.

Aš nesakau, kad žinau.

Aš dabar apie tai mąstau.

Šiuo atveju kalbėtoja analizuoja savo emocijas – pabrėžiamas vykstantis mąstymo procesas. Todėl čia galima išvelgti angliškojo kultūrinio scenarijaus komponentą „I’m thinking about it now“ („aš dabar apie tai mąstau“). Remdamasi mąstymo proceso rezultatais kalbėtoja daro negalutinę abejonę nuspalvintą išvadą, kurią dar labiau sustiprina abejonę reiškiantis adverbialas *galbūt*.

EPISTEMINĖ FRAZĖ *I GUESS*

Episteminė *I guess* frazė savo reikšme labai artima frazei *I suppose*. Wierzbicka (2006), taip pat Thompson ir Mulacas (1991) ją pateikia kaip amerikietiška *I suppose* variantą. Frazė *I guess* gimsta ekspromtu – tai atspindi „I think like this now“ („dabar aš manau taip“) komponentas. *I guess* taip pat suponuoja, kad kalbėtojas yra ryžtingesnis, jaučiasi esąs pasirengęs pareikšti savo nuomonę, nors ir neturi tam pakankamo pagrindo. Wierzbicka daro išvadą, kad vietoj *I suppose* būdingo refleksyvaus komponento „I’m thinking about it now“ („aš apie tai *dabar* galvoju“) *I guess* turi su leksiniu veiksmažodžiu *to guess* susijusį komponentą, reiškiantį nepakankamai pagrįstos nuomonės išsakymą: „estimate or conclude (something) without sufficient information to be sure of being correct“. Ši komponentą atitiktų viena vertimo atitikmens *spėti* reikšmių: „bandyti teisingai pasakyti nežinant“ (LKŽ). NSM minėtasis komponentas formuluojamas taip: „if I have to say something about it now I want to say this“ („jeigu *dabar* turiu ką nors apie tai pasakyti, aš noriu pasakyti tai“) Atrodytų, kad nepagrįstas teiginys prieštarautų anglų kalbos episteminėms frazėms būdingam atsargumui ir tikslumui, tačiau tam tikra prasme frazė *I guess* taip pat yra atsargi ir tiksli, kadangi vienas jos komponentų – „I don’t know“ („aš nežinau“).

Apibendrinus visus episteminės frazės *I guess* pateikiamas toks kultūrinis scenarijus:

I say: I think like this now

I don’t know

If I have to say something about it now I want to say this

Opus tekstyne iš 19 pavyzdžių rasti tokie dažniausi episteminės frazės *I guess* vertimo atitikmenys: *manau* (8 vartojimo atvejai) ir *spėju* (7 vartojimo atvejai). Taip pat rasta po 1 *aš manau*, *turbūt* vertimo atitikmenų bei 2 *I guess* praleidimo atvejai. VDU tekstyne iš 6 pavyzdžių rasti tokie episteminės frazės *I guess* vertimo atitikmenys: *manau*, *mano nuomone*, *matyt*, *turbūt*, *man rodos*, *tiesa* (po 1 vartojimo atvejį).

I guess – manau

Episteminė frazė *I guess*, kaip ir frazė *I think*, dažniausiai verčiama esamojo laiko tiesioginės nuosakos pirmojo asmens mentaliniu veiksmažodžiu *manau*:

- 12) If we think carefully, **I guess** most people would agree that Parliament, as well as the Commission and the Council, needs a certain space to think. (Opus tekstynas)
I say: I think like this now: most people would agree that Parliament, as well as the Commission and the Council, needs a certain space to think
I don't know
If I have to say something about it now I want to say this

Manau, kad daugelis žmonių sutiktų, jog Parlamentui, Komisijai ir Tarybai reikia tam tikros erdvės pamąstymui.

Aš sakau: manau taip: daugelis žmonių sutiktų, jog Parlamentui, Komisijai ir Tarybai reikia tam tikros erdvės pamąstymui.
Aš nesakau, kad žinau.

Lietuviškas vertimo variantas *manau* atitinka episteminės frazės *I think* scenarijų. Jame neperteiktas spontaniškumas – nėra „I think like this now“ („dabar aš manau taip“) ir „I'm thinking about it now“ („aš apie tai dabar galvoju“) komponentų. *I don't know* („aš nežinau“) komponentą keičia *I think* frazės kultūriniam scenarijui būdingas atsargenis „aš nesakau, kad žinau“ („I don't say I know“).

I guess – spėju

Antras pagal dažnumą episteminės frazės *I guess* vertimo atitikmuo yra veiksmažodis *spėju*. Didžiajame anglų – lietuvių kalbos žodyne (2004) veiksmažodis *spėti* pateiktas kaip pirmasis veiksmažodžio *guess* atitikmuo lietuvių kalba: „atspėti; spėlioti; amer. šnek. manyti“. Pirmoji veiksmažodžio *spėti* reikšmė LKŽe apibrėžiama taip: „bandyti teisingai pasakyti nežinant“ ir atitinka angliško veiksmažodžio *suspect* reikšmę „estimate or conclude (something) without sufficient information to be sure of being correct“.

- 12) He definitely did not mean human rights, **I guess**.
I say: I think like this now: he definitely did not mean human rights
I don't know
If I have to say something about it now I want to say this

Spėju, kad jis tikrai nekalba čia apie žmogaus teises.
Aš sakau: dabar aš manau taip: jis tikrai nekalba čia apie žmogaus teises
Aš nežinau.
Jeigu dabar turiu ką nors apie tai pasakyti, aš noriu pasakyti tai.

Dažniausiai episteminės frazės *I guess* vertimuose pasirenkama reikšmė *manau* neatitinka angliškojo kultūrinio scenarijaus. Antras pagal dažnumą vertimo atitikmuo

spėju tiksliausiai perteikia *I guess* reikšmę – ekspromtu kylantį norą išsakyti, nors ir nepakankamai pagrįsta, nuomonę. Kitais pavieniais vertimo atitikmenimis, dažniausiai adverbialais *turbūt, matyt, man rodos*, akcentuojamas numanymas, atsargus prognozavimas, paremtas sprendimu.

IŠVADOS

Šio darbo tikslas buvo išsiaiškinti, ar episteminės frazės *I think* vartosenos dažnis ir su ja susijusių frazių, pavyzdžiui, *I believe, I suppose, I suspect, I guess* įvairovė ir gausa anglų kalboje reiškia, kad jos yra specifinės ir būdingos tik anglų kalbai, todėl lietuvių kalboje nediferencijuojamos ir dažniausiai verčiamos tuo pačiu atitikmeniu – esamojo laiko tiesioginės nuosakos pirmojo asmens mentaliniu veiksmažodžiu *manau*.

Pasitelkus semantines ir konceptualiąsias universalijas, kuriomis remiasi natūraliosios semantinės metakalbos ir kultūrinių scenarijų teorijos, buvo tiriama anglų kalbos episteminės frazės *I think* ir su ja susijusių modelių reikšmių ir vartosenos ypatumai bei jų vertimo atitikmenys lietuvių kalba ir mėginama nustatyti kultūrinius panašumus ir skirtumus. Tiek originalo kalbos pavyzdžiai, tiek vertimo atitikmenys buvo skaidomi į komponentus ir eksplikuojami natūraliąja metakalba.

Anglų kalbos episteminė frazė *I think* dažniausiai verčiama lietuvių kalbos tiesioginės nuosakos vienaskaitos formos mentaliniu veiksmažodžiu *manau*. Šis vertimo atitikmuo yra dažnesnis sakininėje kalboje – 54,6 proc. (iš 1000 pavyzdžių). Rašytinėje kalboje jis sudaro 26,5 proc. (iš 132 pavyzdžių) visų vertimo atitikmenų. Didžioji dalis atvejų susijusi su mentalinio veiksmažodžio *manyti* formomis: 54,6 proc. atvejų episteminė frazė *I think* verčiama esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens mentaliniu veiksmažodžiu *manau*, autoriaus pozicijos adverbialais *mano nuomone* (12 proc.), *mano manymu* (10,9 proc.) ir 11 proc. – esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens mentaliniu veiksmažodžiu *manau* su asmeniniu įvardžiu *aš* (*aš manau*). Daugiau nei 23 proc. *I think* frazės vertimo atitikmenų įvairovė atspindi įvairius pritarimo laipsnius – nuo prielaidos, abejonės iki visiško įsitikinimo. Tokia įvairovė rodo aptariamą episteminės frazės kompleksinę prigimtį. Vertėjų pasirinktos strategijos atskleidžia labai įvairius pritarimo ir tikimybės laipsnius.

Vertimo atitikmuo *manau* atitinka angliškos episteminės frazės *I think* kultūrinį scenarijų, perteikiantį atsargų kalbamos propozicijos vertinimą. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad anglų kalbos episteminės frazės ir lietuviški vertimo atitikmenys skiriasi savyje užkoduotais pasaulėvaizdžiais, pvz., anglosaksiškoje kultūroje ir anglų kalboje svarbi skirtis tarp faktų ir nuomonės, racionalus mąstymas, asmeninė,

ypač mąstymo, autonomijos siekiamybė. Lietuvių kalboje ir kultūroje ši skirtis nėra tokia aktuali, kadangi kiti vertimo atitikmenys yra labai plataus spektro ir jais reiškiamas episteminis požiūris įvairuoja nuo abejonės iki visiško įsitikinimo. Taigi jie neatitinka angliškojo *I think* kultūrinio scenarijaus.

Kitos anglų kalbos episteminės frazės *I think, I believe, I suspect, I guess, I suppose* neatsižvelgiant į jų kultūrinių scenarijų ir prasmių skirtumus dažniausiai verčiamos lietuvių kalbos tiesioginės nuosakos vienaskaitos formos mentaliniu veiksmažodžiu *manau*. Sakytinėje kalboje, kuriai būdingas formalios kalbos tonas ar spontaniškumas vertimo atitikmenys nėra tokie įvairūs, palyginti su rašytine kalba. Todėl galima teigti, kad episteminės frazės, tokios kaip *I think, I believe, I suspect, I guess, I suppose* yra specifinės ir būdingos tik anglosaksiškajai kultūrai ir anglų kalbai.

LITERATŪRA

- Aijmer K. 1997. I think – an English modal particle. Swan T., Jansen Westvik O. (Eds.). *Modality in Germanic Languages. Historical and Comparative Perspectives*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1–47.
- Alefirenko N. – Алефиренко Н. 2005. *Спорные проблемы семантики*. Гносиз: Москва.
- Bartmiński J. 1986 *Czym zajmuje się etnolingwistyka*. *Akcent* 4 (26), 16–22.
- Džežulskienė J. 2011. Komentuojamieji sakiniai – adresanto atsakomybės modifikatoriai. *Kalbų studijos*, 19, 15–20, https://www.kalbos.lt/zurnalai/19_numeris/02.pdf, [žiūrėta 2015-05-20].
- Goddard C. 2003. Thinking across languages and cultures: Six dimensions of variation. *Cognitive Linguistics* 14 (2/3), 109–140.
- Goddard, C. 2002. The search for the shared semantic core of all languages. Goddard C., Wierzbicka A. (Eds.). *Meaning and Universal Grammar - Theory and Empirical Findings*. Volume I. Amsterdam: John Benjamins.
- Goddard, C., Wierzbicka A. 2007. Semantic primes and cultural scripts in language learning and intercultural communication. Sharifan F., Palmer G. B. (Eds.). *Applied Cultural Linguistics, Implications for second language learning and intercultural communication*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 105–124.
- Gudavičius A. 2007. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Gudavičius A. 2009. *Etnolingvistika: tauta kalboje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Holvoet A. 2009. Difuziniai subjektai ir objektai. Holvoet A., Mikulskas R. (Eds.). *Gramatinių funkcijų prigimtis ir raiška*. Vilnius: Vilniaus Universitetas ir Asociacija Academia Salensis, 37–67.
- Humboldt 1960 – Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях*, ч. 1. Москва.
- Nuyts J. 2001. *Epistemic Modality. Language, and Conceptualization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ). <http://www.lkz.lt>
- Locke J. 2000. *Esė apie žmogaus intelektą*. Vilnius: Pradai.

- Maccina A. 1992. Kalbos filosofija. <http://maccina.lt/pdf/kalbosfilosofija.pdf> [žiūrėta 2017-05-20]
- Piesarskas B. 2004. Didysis anglų – lietuvių kalbų žodynas. Alma Littera: Vilnius.
- Sapir E. 1949. Language. Mandelbaun D. G. (Ed.). *Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality*. Berkeley: University of California Press.
- Šinkūnienė J. 2011. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Thompson S. A., Mulac A. 1991. A quantitative perspective on the grammaticization of epistemic parentheticals in English. Traugott E., Heine B. (Eds.). *Approaches to grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins, 313–331.
- Traugott E. 1989. On the Rise of Epistemic Meanings in English: An Example of Subjectification in Semantic Change. *Language* 65 (1), 31–55.
- Usonienė A. 2006. Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos*. 45, 97–108.
- Wierzbicka A. 1997. *Understanding Language through their Key Words*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka A. 2006. *English: Meaning and Culture*. New York: Oxford University Press.

THE CULTURAL UNDERPINNINGS OF ENGLISH: AN ANALYSIS OF THE EPISTEMIC PHRASE “I THINK” AND RELATED MODELS AND THEIR TRANSLATION INTO LITHUANIAN

AUŠRA TUMOSAITĖ, JONĖ GRIGALIŪNIENĖ

S u m m a r y

The present paper deals with the analysis of the English epistemic phrase “I think” and its related models and their translation into Lithuanian. The aim of the paper is to find out whether the phrase “I think” and its related models can be treated as a cultural concept, peculiar to just the English language, having a unique Anglo script which does not have an exact equivalent in other languages. The analysis is based on the methodological framework of the Natural Semantic Metalanguage and the concept of cultural scripts worked out by Anna Wierzbicka. The data comes from two parallel corpora: the Parallel Opus Corpus, which stores texts of European Parliament meetings, and the Parallel English-Lithuanian Corpus compiled at the Centre of Computational Linguistics of Vytautas Magnus University (PELC), which consists mainly of fiction and some non-fiction texts. The analysis identified the most frequent translation variants in the spoken and written language. It has been discovered that in the spoken language (Opus Corpus), the most frequent translation variant of the epistemic phrase “I think” is the first-person present-tense mental perception verb *manau* (53,5 per cent). *Manau* cultural script corresponds to the Anglo “I think” script. Meanwhile, in the written language (PELC), *manau* constitutes 26,5 per cent of all “I think” translation variants. In the remaining cases the translation of the epistemic phrase “I think” varied highly. The findings show that the related epistemic phrases “I believe”, “I suspect”, “I suppose” and “I guess” in most cases are also rendered by means of the first-person present-tense mental perception verb *manau*. The research showed that epistemic phrases are cultural concepts that have no direct equivalents in the Lithuanian language and that the cultures and mindsets in question are different. It has been established that cultural acknowledgement of the limitations of one’s knowledge is a vast topic of Anglo culture and the English language and it should be approached carefully and systematically.